

مصادر و عبارات کنایی زبان لکی

رضا حسنونند
(شوریده لریستانی)

انتشارات قلم اعظم

۱۳۹۷

سرشناسه

: حسنونند، رضا، ۱۳۴۶

عنوان و نام پدیدآور

: مصادر و عبارات کنایی زبان لکی / رضا حسنونند

مشخصات نشر

: خرم آباد، قلم اعظم، ۱۳۹۷

مشخصات ظاهری

: ۲۱۰ ص

شابک

ISBN:978-622- 6129-15-2

وضعیت فهرست‌نویسی

: فیفا

موضوع

: لکی — واژه‌نامه‌ها — فارسی

موضوع

: Laki language (Iran) -- Dictionaries -- Persian

رده‌بندی کنگره

: PIR۳۲۸۶ / ج ۵ / ۱۳۹۷

رده‌بندی دیویی

: ج ۹ / ۳ فا ۴

شماره کتاب‌شناسی ملی

: ۵۲۸۴۲۵۵

انتشارات هاویر (ناشر همکار)

انتشارات قلم اعظم

مصادر و عبارات کنایی زبان لکی

رضا حسنونند (شوریده لرستانی)

انتشارات قلم اعظم، شماره ۰۹۱۶۹۸۰۴۲۷۵

ناشر همکار انتشارات هاویر، همراه: ۰۹۱۶۹۷۰۰۴۰۶

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه، چاپ اول ۱۳۹۷

آماده‌سازی و صفحه‌آرایی: هادی ندری، طرح جلد: بهیمه اسدزاده

چاپ و صحافی: سمر

شابک: ۷۸-۶۲۲-۶۱۲۹-۱۵-۲

بها: ۲۵۰۰۰ تومان

مرکز فروش و پخش:

خرم‌آباد، خیابان انقلاب، نرسیده به خیابان رازی (جرام سابق) جنب بیمه ما

همراه: ۰۹۱۶۹۸۰۴۲۷۵

فهرست

صفحه	عنوان
۷	مقدمه
۱۳	فهرست مصادر
۷۷	آ، آ، ا، ا
۱۰۱	ب
۱۰۷	پ
۱۱۷	ت
۱۲۲	ج
۱۲۶	چ
۱۳۱	ح
۱۳۴	خ
۱۳۸	د، ذ
۱۴۹	ر
۱۵۳	ز، ژ
۱۵۶	س
۱۶۴	ش
۱۶۸	ص، ض، ط
۱۶۹	ع، ف، ق

۱۷۳	ک
۱۸۱	گ
۱۸۸	ل
۱۹۲	م
۱۹۶	ن
۱۹۹	و
۲۰۷	ه
۲۱۰	ی

وہ نوم خدای دس دل واز دل ریہم

مقدمہ

زبان لکی

امروزہ زبان‌های زنده و بیدار آنگرینا که دارای قاعده و دستوراتی در زمینه‌های مختلف ادبی و قواعد و... باشند که مؤثرترین این کتاب‌های مورد نیاز دستور زبان است. در سایه داشتن این کتاب است که فرصت مطالعات و بررسی مقولاتی چون اسم و فعل و حروف اضافه و مصدر و جمله و... برای مشتاقان پیش می‌آید. بسیاری از زبان‌ها به علت محتوای ناتمامشان نیازی به داشتن این کتاب‌ها ندارند زیرا دامنه و وسعت زبانی چندانی برای تحقیق ندارند ولی زبان‌هایی مانند زبان لکی که هم در حوزه واژگان و هم در زمینه قواعد دستوری و هم در زمینه تعامل زبانی و... گستردگی خاصی دارد برای اهل مطالعه لازم است که کتابی پیش رو داشته باشند تا در تفهیم و تفاهم و انتقال این سرمایه‌ی عظیم بدان روی آورند.

نگارنده پس از چاپ فرهنگ مختصر واژگان زبان لکی در سال ۱۳۹۱ خورشیدی در این اندیشه بود که بتواند دستوری جامع تقدیم دوستان دارد ولی مشغله‌ی تکمیل دیگر گوشه‌های نکاویده‌ی زبان لکی که همه را در دست نگارش دارد این اجازه را مهیا ننمود تا در نهایت تصمیم بر آن شد که یکی از مقولات دستوری زبان لکی که هم وسعت تحقیقاتی دارد و هم جای بحث، به نام "مصادر و عبارات کنایی زبان لکی" را در حوزه کار قرار دهد.

تحقیق بیشتر را ایجاد می‌کند. از سوی دیگر اندیشه‌ی وام گرفتن زبان فارسی^۱ از زبان‌های محلی؛ نه لهجه‌ها به آدمی نیروی کار تحقیقاتی مضاعف می‌بخشد. بر همین مبنا و دیگر انگیزه‌ها سال‌های سال است که آسمان جان و تنم پر است از دغدغه تکمیل نیازمندی‌های غبار گرفته و مکتوب نشده‌ی ادبیات و زبان لکی، گرچه سال‌ها پیش آثاری اندک چون فرهنگ مختصر واژگان زبان لکی، مجموعه شعر لکی گلاره، مجموعه مقالات زبان‌شناسی به نام تبارهای گمشده و... را به جامعه لک‌زبانان تقدیم کرده بودم اما چه کنم که در سر این قاره‌ی محال‌اندیش سوداهای بسیار است و تا به تحقق پیوستن آنها آرامش و آسایش رفناغتی حاصل نخواهد شد مگر به خاک گور.

زبان لکی که گنجینه‌ی لایق ولی نکاویده است توان آنرا دارد که در هر گوشه‌ای مشتاقان را بهره‌مند سازد و رنساند، تهی رها نکند. اگر واژگانش را بشکافی دریایی است زخار و اگر اشعارش را بررسی کنی صحرایی است چون بهار. زبان لکی به استاد حداقل باباطاهر لکزی؛ همدوش زبان فارسی از سال‌های دور دوان دوان آمده ولی بنابه عللی در حوزه کتابت پای نهاده ولی باوجود این است، ابیات شفاهی مانده در اذهان مردم لک زبان بسیار متنوعند و غنی.

در این زبان علاوه بر توان برابری معادلات واژگانی با زبان معیار، فزونی‌هایی نیز دیده می‌شود که زبان فارسی مطلقاً ظرفیت ترجمه آنرا ندارد به عبارتی این واژگان یا عبارات دارای استقلالند و به زبان لکی اختصاص دارند: مانند

رپین - سکون و رکود محض // ایر خریاین - جایگاه تأثیر گلوله یا... // ایر وازیاین - پریدن و منصرف شدن و // کروژین - صدای حاصل از خوردن و جویدن غضروف مانندها // کروتین - صدای حاصل از خرد کردن قند با دندان // کپین - خستگی مفرط // قرتیاین - پاره شدن پارچه بر اثر برخورد دو جسم فلزی یا سنگی // کیاستن - ارسال و گسیل داشتن // و... صد البته معانی فوق به هیچ وجه رسایی کامل ندارد.

^۱ - دکتر محمد معین، مقدمه برهان قاطع، ص ۱۶

از سوی دیگر اشتراکاتی در این زبان با دیگر زبان‌های بزرگ جهان دیده می‌شود که جای شگفتی بسیار است و - این گذشته از تطورات زبانی و یا واجی است. - به عنوان مثال در زبان لکی به آفتاب‌پرست "حیه ر پا" (موجودی که خورشید را می‌پاید و چشمش پیوسته به حرکت خورشید است) و در زبان فارسی آن را خربا می‌گویند که تطور زبانی باعث شده خور به حور و حور به حر؛ یا حیه ر؛ تبدیل شود و پا به با بدل گردد، با این وصف قضاوت اهل زبان به سمت و سویی می‌رود که اصالت با زبان لکی است و مورد دیگر واژه است به نام حیه ریزون یا همان خورخیزان یا افق و یا محل خیزش آفتاب است که این واژه در زبان انگلیسی وارد شده و به صورت حوریزون horizon در آمده است. هرچند اشتراکات بسیاری دیده می‌شود مانند (ای) بروزن بی؛ در زبان لکی یعنی این و اشاره به شخص *the English* انگلیسی به معنی او، و مارا با آنها کاری نیست و یا واژه "ذاماتارا" و "بهو" ی هندی به معنی داد و بوس هنوز در زبان لکی به صورت ذوما و بوئی زنده و فعالند.

گرچه در دیگر زبان‌ها اشتراکات بسیاری دیده می‌شود و این وضعیت حال و هوای السنه‌ی راقیه است ولی زبان لکی علاوه بر اشتراکاتی که با دیگر زبان‌ها دارد ریشه و مصدر همان اشتراکات را نیز در گنجینه خود دارد که در لغت‌نامه زبان لکی چاپ ۹۱ بسیاری از این اشتراکات را با ذکر منبع و مرجع آوردیم.

زبان لکی در حوزه واژگان و قواعد دستوری خاص و متمایز دارای استقلال است که زبان بودنش را تأیید می‌کند به عنوان مثال در مصادر زبان لکی که چیزی حدود دو برابر مصادر فارسی می‌باشند مواردی دیده می‌شود که زبان فارسی توانایی ترجمه آن مصادر را ندارد. مثلاً کسی که از دست کسی یا اندوهی یا مصیبتی بسیار متألم می‌شود در مقام اظهار عمق درد می‌گوید: "جیه رم ایر خرونی". و ترجمه واژه به واژه آن بدین صورت است که جگرم را دایره‌وار کرد یا مورد اصابت قرار داد. حال چه معادلی برای این عبارت لکی در زبان فارسی می‌شود ساخت مسلماً هیچ.

یا هنگامی که فردی خیلی خوشحال می‌شود در مقام شکرگزاری خدای خود می‌گوید: "خدا می‌گفتیر" یعنی خدا یا گل توی تو باد؛ حال معادل فارسی آن چه می‌شود؟ نگارنده معتقد به برتری زبان لکی بر دیگر زبان‌ها نیست ولی معتقد است که در این زبان توانمندی‌هایی وجود دارد که مختص به زبان‌های ماندگار و پویاست و به عبارتی ریشه در عمق فرهنگ گذشته دارد و شاهد بر فضای تحولات جدید و اقناع متکلمان به این زبان می‌باشد.

نگارنده در روزه فرهنگ واژگان و شعر لکی حرف خود را به اهل علم رسانده‌ام و آنچه لازم بوده اعلام داشته‌ام حال نوبت به معرفی فرهنگ مصادر رسیده که به اهالی علم تقدیم شود.

در زبان لکی کارهای بسیار تفاوت بسیاری با زبان فارسی دارد در این زبان صورت‌های مختلف مصدری یعنی صفت‌های مفعولی و متعدی مصادر نقش خود را به صورت مصدر اجرا می‌کنند.

مثلاً مصدر سوتن (سوختن) به صورت سوتن (سوزانیدن) و سُزیا (سوخته) کاربرد مصدری دارند. و یا یکی دیگر از قوت‌های زبان لکی داشتن مصادر بیشتری نسبت به زبان فارسی است و این مصادر معمولاً برای اموری است خارج از زندگی شهرنشینی، زیرا در زندگی دامداری و کوچ‌نشینی مواردی از کاربرد کلام در احوال مردم دیده می‌شود که در کلام صنعتی و شهرنشینی دیده نمی‌شوند؛ لذا نه نیازی به تکثیر داریم و نه به کار می‌روند زیرا هر محیطی نیازمند به استعمال واژه‌های خاص خود می‌باشد.

اما با تمام این وجود خلا فرهنگ مصادر کاملاً محسوس بود و تا آنجا که می‌دانم کسی در این حوزه به صورت تخصصی کار نکرده و اگر کاری هم شده بسیار اندک بوده و یا به صورت تخصصی به آن پرداخته نشده است.

معمولاً هر زبانی که بخواهد خود را در سیر زمانه نگه دارد باید دارای چند کتاب مهم باشد تا دیگران به حرمت نگاهش کنند و متعرض آن نشوند و این کتاب‌ها عبارتند از فرهنگ واژگان و دستور زبان و فرهنگ مصادر.

زبان لکی در تمام حوزه‌هایش فزونی‌هایی بر دیگر زبان‌ها دارد که در تحقیقات علمی کاملاً جای اثبات دارند به عنوان مثال در تطبیق مصادر این دو زبان بسیاری از مصادر زبان لکی افزون بر مصادر موجود زبان فارسی‌اند به گونه‌ای که در زبان فارسی نه معادل دارند و نه قابل معادل سازی‌اند یا به عبارتی در زبان فارسی واژه‌هایی برای بیان مفهوم این مصادر وجود ندارد و این گونه مصادر یکی و دوتا نیستند بلکه ده‌ها نمونه قابل ارایه وجود دارد.

نگارنده در این وجیزه ابتدا اقدام به جمع‌آوری مصادر و عباراتی کرده که علاوه بر معنای کنایی کاربرد مصدری را نیز در زنجیره‌ی کلام انجام می‌دهند و اگر دانایی بر بنده خرده بگیرد که مصدر با عبارات کنایی تفاوت دارد باید متذکر شد که: بله درست می‌فرمایید؛ اما وقتی عبارت هم کار کنایه‌ای را به دوش می‌کشد و هم بار مصدری را پس ایرادی ندارد که این عبارت در حوزه مصدری جای داده شود و صورت‌های صرفی را از آن استخراج کرد. معادل قابل‌مهم‌ترین قسمت هر زبان مصادر آن است و این موضوع هم دلیل دارد و آن هم نبودن زمان و شخص در این مقوله است. البته زمان و شخص زمانی تجلی پیدا می‌کنند که یک عبارت به استفاده در زنجیره‌ی جمله کشیده می‌شود و به حلیه‌ی شخص و زمان آراسته می‌شود.

در این تحقیق قبل از شرح و توضیح مداخل و مداخلات ابتدایست اجمالی مصادر آورده شده تا خواننده بتواند با آرامش بیشتر و بهتر دسترسی به مورد مورد نیاز داشته باشد و بعد از لیست اجمالی به شرح و توضیح روی آورده‌ایم و در هر مورد تا آنجا که توانسته‌ایم در بیان معانی و کاربرد هر مدخلی سعی بسیار به عمل آمده است و اگر هم معانی جامانده‌ای وجود دارد ناتوانی نگارنده بوده و حق با خوانندگان است.

این اثر را تقدیم می‌کنم به تمامی کسانی که در عصر خیزش زبان و ادبیات لکی - سال‌های ۱۳۷۵ شمسی به بعد - مردانه فرهنگ‌مداری می‌کنند و زبان لکی را قوام می‌بخشند. به امید آنکه بتوانم دستور زبان لکی را نیز به چاپ برسانم تا توانسته باشم خدمتی به مردم کرده باشم.

رضا حسوند (شوریده لرستانی)